

УДК 349.6:355.01

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.2.3>

УЧАСТЬ США В ПОДОЛАННІ ЕКОЛОГІЧНИХ НАСЛІДКІВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Марченко О.В.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного, трудового
та господарського права
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара
ORCID: 0009-0003-3506-2308*

Патерило І.В.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного, трудового
та господарського права
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара
ORCID: 0000-0002-3943-2906*

Ставченко Д.С.,

*здобувач вищої освіти
юридичного факультету
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара
ORCID: 0009-0006-0276-5113*

Марченко О.В., Патерило І.В., Ставченко Д.С. Участь США в подоланні екологічних наслідків війни в Україні.

Стаття присвячена аналізу екологічних наслідків війни в Україні, а також ролі міжнародної підтримки у процесах відновлення країни. Війна завдала значних руйнувань природним ресурсам, екосистемам, інфраструктурі та житловим об'єктам. Через бойові дії зруйновані моніторингові системи – це ускладнює визначити завдану екологічну шкоду. Обстріли та військові дії негативно вплинули на морські та наземні екосистеми, промисловість, транспортні шляхи, водопостачання та систему управління відходами, що створює довготривалі проблеми для здоров'я людей та природи.

Оскільки точна оцінка екологічних збитків є складною, важливим інструментом для відновлення стало застосування національного законодавства, зокрема Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» та «Про оцінку впливу на довкілля», що регулюють відновлення екосистем і зниження екологічних ризиків. Міжнародна підтримка, зокрема від США, включає поставки екологічної техніки, програмного забезпечення та фахової допомоги.

Зокрема, запуск програми «Clean Futures Ukraine» сприяє очищенню території від токсичних залишків воєнних дій та сприяє розробці екологічної карти забруднення. Спільно з американськими спеціалістами здійснюються проекти цифрового моніторингу і картографування екологічних втрат. Уряд України, в свою чергу, активно працює над створенням платформи «ЕкоЗагроза» для фіксації екологічних втрат.

Особливе значення має співпраця з міжнародними партнерами, зокрема з Європейським банком реконструкції та розвитку, це сприяє мобілізації фінансових ресурсів на відновлення екосистем і стабілізацію економіки країни.

Стаття також окреслює необхідність реформ в українському законодавстві, зокрема в напрямку оцінки військових екологічних збитків та розвитку спеціальних механізмів для співпраці з міжнародними партнерами. Система міжнародної підтримки має важливу роль у відновленні інфраструктури, фінансуванні екологічних проектів та в інтеграції України в європейські структури.

Ефективне поєднання зусиль уряду, міжнародної спільноти та громадськості може забезпечити не тільки відновлення країни після війни, але й сталий розвиток економіки та екосистем, що важливо для стабільного майбутнього України в глобальному контексті.

Ключові слова: екологічна шкода, міжнародна допомога, відновлення, правове регулювання екологічних відносин, захист екологічних прав та інтересів, екологічна безпека, відновлення, екологічна політика США.

Marchenko O.V., Paterylo I.V., Stavchenko D.S. US participation in overcoming the environmental consequences of the war in Ukraine.

The article is devoted to the analysis of the environmental consequences of the war in Ukraine, as well as the role of international support in the country's recovery processes. The war caused significant destruction to natural resources, ecosystems, infrastructure and residential facilities. Monitoring systems were destroyed due to hostilities, which makes it difficult to determine the environmental damage caused. Shelling and military actions have negatively affected marine and terrestrial ecosystems, industry, transport routes, water supply and waste management systems, which creates long-term problems for human health and nature.

Since an accurate assessment of environmental damage is difficult, an important tool for recovery has been the application of national legislation, in particular the Law of Ukraine «On Environmental Protection» and «On Environmental Impact Assessment», which regulate the restoration of ecosystems and the reduction of environmental risks. International support, in particular from the USA, includes the supply of environmental equipment, software and professional assistance.

In particular, the launch of the Clean Futures Ukraine program contributes to the cleaning of territories from toxic remnants of military operations and contributes to the development of an ecological map of pollution. Together with American specialists, projects of digital monitoring and mapping of environmental losses are being implemented. The Government of Ukraine, in turn, is actively working on the creation of the EcoThreat platform to record environmental losses.

Of particular importance is cooperation with international partners, in particular with the European Bank for Reconstruction and Development, which contributes to the mobilization of financial resources for the restoration of ecosystems and the stabilization of the country's economy.

The article also outlines the need for reforms in Ukrainian legislation, in particular in the direction of assessing military environmental damage and developing special mechanisms for cooperation with international partners. The system of international support plays an important role in the restoration of infrastructure, financing environmental projects and in the integration of Ukraine into European structures.

An effective combination of efforts of the government, the international community and the public can ensure not only the country's recovery after the war, but also the sustainable development of the economy and ecosystems, which is important for the stable future of Ukraine in the global context.

Key words: environmental damage, international assistance, restoration, legal regulation of environmental relations, protection of environmental rights and interests, environmental safety, recovery, US environmental policy.

Постановка проблеми. Війна в Україні спричинила масштабні екологічні катастрофи, які матимуть довгострокові наслідки для довкілля, здоров'я населення та економіки. Руйнування промислових об'єктів, забруднення водних ресурсів, деградація ґрунтів та знищення природних екосистем є лише частиною екологічних втрат. Сполучені Штати Америки, як один із ключових союзників України, відіграють важливу роль у подоланні цих наслідків, надаючи фінансову, технічну та експертну підтримку. Важливість дослідження полягає у визначенні основних напрямків та ефективності цієї допомоги.

Мета статті – проаналізувати роль США у подоланні екологічних наслідків війни в Україні, визначити ключові напрями співпраці та оцінка ефективності міжнародних ініціатив у сфері екологічного відновлення України, виявити недоліки нормативно-правової бази у сфері оцінки екологічних збитків та запропонувати можливі шляхи їх усунення.

Стан опрацювання проблематики. Науковці та аналітики міжнародних екологічних організацій активно вивчають наслідки війни для природного середовища України. Зокрема, дослідження ООН, Всесвітнього фонду дикої природи (WWF), а також незалежних екологічних ініціатив, таких як «Екодія» та «SaveDnipro», висвітлюють масштаб забруднень та втрат. Різні аспекти проблематики висвітлені в працях таких вітчизняних учених як: Ю. Городніченко, Я. Пилипенко, М. Мигаль, Т. Богдан, Н. Казюка, Є. Шекета та інші. Разом із цим, питання негативного впливу війни на навколишнє природне середовище потребує постійного дослідження. Внаслідок цього необхідно провести комплексний аналіз проблеми подолання екологічних наслідків забруднення навколишнього природного середовища внаслідок воєнних дій за допомогою закордонних країн, та запропонувати можливі шляхи їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Війна завдала значної шкоди навколишньому середовищу, природним ресурсам та інфраструктурі. Внаслідок обстрілів постраждали ліси, морські та наземні екосистеми, промислові підприємства, транспортні шляхи, житлові будівлі, а також системи водопостачання, каналізації та управління відходами. Це призвело до масштабних і тривалих наслідків для здоров'я людей та екосистем.

В Україні відбувається зростання екологічних загроз, що мають системний характер і повинні розглядатись як загроза національній безпеці в екологічній сфері [1, с. 32].

Попри очевидний екологічний збиток, його точні масштаби оцінити складно. Через бойові дії моніторингові системи виявилися зруйнованими або виведеними з ладу, що ускладнює вимірювання рівня забруднення. Водночас негативний вплив продовжує накопичуватися.

Екологічна шкода – це негативні зміни в стані довкілля, викликані його забрудненням, виснаженням, порушенням вимог екологічної безпеки, порушенням екологічних прав громадян, що знижують природні можливості середовища до самоочищення, самовідновлення чи роблять неможливим відновлення його стану людиною, проявляються впродовж тривалого часу, не мають чітких територіальних меж (первинна екологічна шкода) і є причиною настання фізіологічних, генетичних та інших негативних наслідків для життя та здоров'я людини, її соціального оточення, несуть загрозу для життя і здоров'я майбутніх поколінь, спричиняють психічні страждання особам (вторинна шкода), можуть мати відносно об'єктивну грошову оцінку або важко піддаються такій оцінці [2, с. 21].

Міжнародна допомога, що надходить від США, реалізується у рамках чинного українського адміністративного законодавства. Зокрема, у процесі подолання екологічних наслідків війни активно застосовуються норми Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», який визначає механізми державного управління у сфері довкілля [3, с. 30]. Також велике значення має Закон України «Про оцінку впливу на довкілля», який використовується для аналізу екологічних ризиків та оцінки потенційної шкоди в процесі відновлення зруйнованих об'єктів [4].

Слід відзначити, що в США активно почали вирішувати власні екологічні проблеми в другій половині XX століття. В результаті в країні сформувалися основні принципи екологічної політики, які актуальні й наразі: приймаються закони щодо збереження природи, створюються міністерства і відомства, а також недержавні організації в сфері екології [5]. На думку авторів, Україні разом із допомогою, яку надає США, слід перейняти і їх законодавчий досвід, та сформулювати власні принципи екологічної політики.

Отримання гуманітарної допомоги з боку США, зокрема екологічної техніки, програмного забезпечення, методичних матеріалів та фахової підтримки, регламентується Законом України «Про гуманітарну допомогу», а державні контролюючі функції у сфері довкілля здійснюються відповідно до положення «Про державну екологічну інспекцію України» [6]. Водночас адміністративне право України передбачає відповідальність за шкоду довкіллю згідно з Кодексом України про адміністративні правопорушення, що є базою для розслідування екологічних інцидентів, спричинених війною [7].

Прикладом практичної реалізації співпраці є запуск програми «Clean Futures Ukraine», що передбачає очищення територій від токсичних залишків воєнних дій та розробку екологічної мапи забруднення. Спільно з американськими науковцями та фахівцями у галузі екології в Україні створюються сучасні інструменти цифрового моніторингу та екологічного картографування. У багатьох регіонах США підтримують реалізацію проєктів відновлення природних територій, зокрема в Київській, Чернігівській, Харківській та Миколаївській областях, де фіксуються масштабні забруднення та руйнування екосистем [8, с. 70].

Забезпечення екологічного добробуту та екологічних прав людини є прямим обов'язком держави. З перших днів війни уряд запровадив низку ініціатив для фіксації екологічних втрат. Було створено інформаційну платформу «ЕкоЗагроза», яка містить дані про вплив бойових дій на довкілля. Державна екологічна інспекція вже задокументувала понад 250 екологічних злочинів і понад 1200 випадків заподіяння шкоди природі [9, с. 98].

Спеціальні групи займаються збором доказів, використовуючи фото-, відеофіксацію, супутникові знімки та, за можливості, зразки ґрунту й повітря для лабораторного аналізу. Також ведеться робота над методиками оцінки фінансових збитків, завданих довкіллю.

Післявоєнне відновлення стане значним викликом, що потребуватиме злагоджених, добре організованих і належно профінансованих заходів. В Україні вже створено Національну раду з відновлення, яка займається розробкою Плану післявоєнного відновлення та розвитку країни. Цей процес базується на ефективній співпраці між державними інституціями всіх рівнів, муніципалітетами, бізнесом та громадянським суспільством.

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) у партнерстві зі США активно реагує на виклики війни. США підтвердили свою підтримку, виділивши 500 мільйонів доларів США до Фонду кризового реагування ЄБРР. Це важливий етап у мобілізації фінансових ресурсів, загальна сума яких вже досягла приблизно 1 мільярда євро для допомоги Україні та іншим постраждалим країнам. Фінансування надається у формі грантів, що спрямовуються на ключові інвестиційні проєкти [10, с. 39].

Разом із тим, процес реконструкції містить екологічні ризики, зокрема через збільшення видобутку природних ресурсів, таких як пісок, гравій та деревина, необхідних для будівельних робіт. Тому важливо впроваджувати систему екологічного моніторингу та оцінювати потенційний вплив цих робіт на довкілля.

Необхідним є законодавче закріплення статусу природоохоронних територій, а також впровадження довгострокових стратегій у сфері лісового господарства. Реалізація Стратегії управління лісами до 2035 року забезпечить перехід до сталого використання лісових ресурсів, що дозволить зберегти екосистеми від надмірної вирубки та деградації.

Після запровадження ефективних економічних заходів у воєнний період Україні необхідні інноваційні рішення для відбудови та модернізації економіки. Поєднання прагнення до свободи та самоорганізації з безпрецедентною міжнародною підтримкою створює унікальну можливість для України стати світовим лідером у сфері інновацій та сталого економічного розвитку.

Стратегічний план відновлення країни узгоджується з діяльністю Національної ради з відновлення та положеннями Декларації Лугано. Він визначає шість ключових напрямків відбудови української економіки.

За прогнозами Світового банку, падіння ВВП України може перевищити 45%. Водночас бюджетні витрати зросли майже вдвічі через необхідність фінансування оборони, підтримки бізнесу та гуманітарної допомоги. Очікується зниження бюджетних надходжень унаслідок скорочення податкових надходжень, тимчасового скасування митних зборів та ПДВ на імпорт [11, с. 8].

Ці виклики зумовлюють необхідність впровадження таких ініціатив:

1. Забезпечення стабільності фінансування державного бюджету в умовах війни (переговори щодо надання грантів і позик, перегляд податкових пільг).
2. Підвищення ефективності управління державними фінансами (оптимізація податкової системи, зменшення державних витрат, мінімізація ризиків суверенного боргу).
3. Розвиток фінансово-банківського сектору (оздоровлення банківської системи, ефективне управління державними банками, розширення банківського фінансування).

Макроекономічна стабільність та ефективний фінансово-банківський сектор стануть запорукою стабільного функціонування держави, поживавлення бізнесової активності, підвищення довіри інвесторів та сталого економічного зростання.

Учасники Міжнародної конференції з питань відновлення України підтвердили свою повну підтримку суверенітету та територіальної цілісності України в її міжнародно визнаних кордонах.

Вони також висловили повагу до міжнародного права, зокрема гуманітарного права, та засудили військову агресію Російської Федерації, що спричинила значні втрати серед цивільного населення, руйнування інфраструктури, шкіл, лікарень, житла та культурної спадщини. Окрім того, війна загострила гуманітарну кризу, спричинила суттєві економічні втрати та дестабілізувала глобальні ланцюги постачання, створюючи загрозу світовій продовольчій безпеці.

Міжнародні партнери зобов'язалися підтримувати Україну на всіх етапах її відновлення – від початкових заходів до довгострокових реформ – та поєднувати ці процеси з європейською інтеграцією та статусом кандидата в ЄС [11, с. 6].

Теоретичний аналіз свідчить про зміну глобальної ролі провідних країн, що формує нові підходи до зовнішньої політики. Сьогодні розвиток та міжнародна допомога є основними інструментами міжнародного співробітництва. В умовах війни міжнародна фінансова та технічна підтримка є критично важливою для реконструкції інфраструктури, відновлення економіки та подолання соціально-економічних наслідків конфлікту.

Масштаби руйнувань та економічних втрат поставили під загрозу соціально-економічний розвиток України, спричинивши дестабілізацію виробництва, розрив торговельних ланцюгів, скорочення інвестицій та відтік людського капіталу. Як наслідок, це призвело до зменшення ВВП, скорочення бюджетних доходів, зростання безробіття та інфляції, що загрожує загальною соціально-економічною кризою.

Враховуючи ці виклики, міжнародна фінансова підтримка є ключовим фактором збереження економічної стабільності та обороноздатності України. Станом на сьогодні 52 країни світу (з 194, включаючи 192 членів ООН) надають допомогу Україні, з яких 10 підтримують її у військовій, гуманітарній та фінансовій сферах. Це підтверджує, що міжнародна спільнота усвідомлює загрозу, яку Росія несе демократичним цінностям, правам людини, глобальній безпеці та світовій економіці [11, с. 10].

Разом із тим, українське законодавство потребує адаптації до викликів, пов'язаних із війною. Зокрема, доцільно внести зміни до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення оцінки збитків, завданих довкіллю», щоб у ній було передбачено спеціальну процедуру оцінки саме військової екологічної шкоди з використанням міжнародних методик.

До складу комісій, які оцінюють такі збитки, варто включати міжнародних експертів. Окрім того, варто створити Національний реєстр екологічних злочинів війни, який дозволить систематизувати інформацію та інтегрувати її у відповідні міжнародні бази. Необхідним також є прийняття спеціального закону «Про подолання екологічних наслідків збройної агресії», в якому буде врегульовано механізми співпраці з міжнародними партнерами, включаючи надання пільг для іноземних компаній, які допомагають Україні відновлювати довкілля. Окремий підзаконний акт має визначити порядок залучення міжнародної технічної допомоги з чіткими критеріями оцінки ефективності співпраці [12].

Аналіз показників міжнародної допомоги свідчить, що такі країни, як Литва, Латвія, Естонія, Польща, Норвегія та Велика Британія, хоч і надали менші обсяги допомоги в абсолютних цифрах, проте у відносних показниках (відносно ВВП) їхній внесок є вищим, ніж у США та ЄС.

Для повноцінного економічного відновлення міжнародні партнери можуть використовувати такі інструменти:

- Макрофінансова допомога для стабілізації економіки.
- Технічна допомога, спрямована на адаптацію законодавства до стандартів ЄС.
- Фінансові механізми ЄС та МФО, що сприятимуть галузевим реформам та трансформаціям.
- Страхування військових ризиків, що стимулюватиме відновлення зруйнованих об'єктів та нові інвестиції.
- Інституційна інтеграція для поступового залучення України до структур ЄС ще до офіційного вступу.

1. Спільні партнерські проєкти, що сприятимуть обміну знаннями, освіті та міжлюдським контактам (волонтерські ініціативи, студентські обміни тощо) [9, с. 95–97].

США залишаються стратегічним партнером України у військовій, економічній та політичній сферах. Подальший розвиток відносин між Україною та США сприятиме відновленню країни, подоланню екологічних наслідків війни та забезпеченню сталого розвитку української економіки та екосистеми.

Висновки. Повномасштабна війна в Україні ускладнює екологічну ситуацію, а бойові дії заважають точному моніторингу завданої шкоди. Водночас, міжнародна підтримка відіграє ключову роль у фінансуванні відбудови, стабілізації економіки та адаптації законодавства України до стандартів ЄС. США відіграють ключову роль у подоланні екологічних наслідків війни, надаючи фінансову, технічну, експертну та гуманітарну допомогу, а також залучаючи інструменти цифрового моніторингу й оцінки шкоди, такі як програма *Clean Futures Ukraine*. Ефективна взаємодія між державами, бізнесом та громадськістю сприятиме сталому розвитку та модернізації економіки. Особливого значення має залучення США для подальшого формування екологічної політики України та її відновлення, оскільки, саме стратегічне партнерство з США та ЄС є важливим фактором для подолання наслідків війни та інтеграції України у світову економіку. Подальший розвиток співпраці між Україною та США, з урахуванням адаптації екологічного законодавства, впровадження новітніх технологій та обміну експертизою, стане запорукою ефективного подолання наслідків війни та формування нового екологічно орієнтованого курсу відбудови країни. Післявоєнна відбудова має враховувати принципи сталого розвитку: збереження природних ресурсів, запобігання надмірному використанню матеріалів, збереження природоохоронних територій та впровадження довгострокової лісової стратегії. Україні необхідно активізувати внутрішні реформи, зокрема оновити нормативно-правову базу у сфері оцінки екологічних збитків, посилити прозорість механізмів розподілу міжнародної допомоги та впровадити систему контролю ефективності відновлення довкілля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Задорожній А. Організаційно-правовий механізм захисту довкілля як складова національної безпекової політики України. *Міжнародний судовий форум: «Судовий захист природного довкілля та екологічних прав»*. м. Київ, 7 листопада 2019 року): Збірник матеріалів. Київ, 2019. С 32–38.
2. Решетник Л.П. Відшкодування шкоди, завданої порушенням екологічних прав громадян: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право». Харків, 2005. 21 с.
3. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 26 червня 1991 р. № 1264-XII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України* 1991. № 41. Ст. 546
4. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23 травня 2017 р. № 2059-VIII. / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 29. Ст. 315.
5. Прес-служба Ecobusiness Group. Що загрожує порушникам екологічного законодавства в США? URL: <https://ecolog-ua.com/news/shcho-zagrozhuje-porushnykam-ekologichnogo-zakonodavstva-v-ssha> (дата звернення: 21.04.2025).

6. Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію України: Положення Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2017 р. № 275 / Кабінет Міністрів України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.04.2025).
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07 грудня 1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 21.04.2025).
8. Мороз Г.В. Захист екологічних прав та інтересів у судовому порядку. *Міжнародний журнал «Право і суспільство»*, 2019. № 2. С. 65–73.
9. Мединська Т.В., Боднарчук І.Л., Олійник Н.Р. Міжнародна допомога як основа повоєнного відновлення економіки України. *Вісник ЛТЕУ. Економічні науки*, № 73. 2023. С. 93–102.
10. Дугінець Г., Ніжейко К. Міжнародна технічна допомога в повоєнній відбудові України. *Scientia Fructuosa*. 2022. № 3. С. 36–49.
11. Згуровський М.З. Екологічні наслідки збройних конфліктів у глобальному вимірі. *Вісник Національної академії наук України*. 2025. № 2. С. 3–15.
12. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.04.2025).